

Міненко Г. М. Проблема етичного виховання учнів у ранніх творах Б. І. Коротяєва (50-60-ті роки ХХ сторіччя) / Г. М. Міненко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 5 (168). – С. 234–239.

У статті аналізуються проблеми етичного виховання учнів у ранніх творах Б. І. Коротяєва (50-60-ті роки ХХ сторіччя).

Ключові слова: теоретико-педагогічні погляди, етичне виховання учнів, шкільна освіта.

УДК 378.147

ПРОБЛЕМА ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У РАННІХ ТВОРАХ Б. І. КОРОТЯЄВА (50-60-ТІ РОКИ ХХ СТОРІЧЧЯ)

Індивідуальне мислення й теоретико-педагогічні погляди Б. І. Коротяєва в початковий період його професійно-педагогічної діяльності в 50-60-х рр. формувалися під впливом двох чинників. Перший з них – це коло практичних і виробничих інтересів, що витікають з особливостей діяльності керівника школи. Виконуючи обов'язки директора школи, він прагнув до того, щоб у школі був суворий порядок, чистота й гігієна в громадських місцях, високий рівень загальношкільної дисципліни, добре організоване життя класних колективів і шкільного колективу в цілому.

Другий чинник – це вимоги, що ставляться до шкіл з боку органів управління освітою, а також коло актуальних проблем у світлі цих вимог, які активно обговорювалися й досліджувалися вченими в той період. Серед практичних працівників освіти, зокрема вчителів і директорів шкіл, у той час користувалися пошаною й попитом роботи А. С. Макаренка, В. А. Сухомлинського, Л. С. Равкіна, В. І. Гмурмана, С. Ф. Збандуто, Е. І. Моносзона, Ф. Ф. Корольова, І. М. Сарка, О. І. Рута, І. Т. Огородникова. У них обговорюються проблеми виховання в школярів свідомої дисципліни (написано й захищено не один десяток кандидатських дисертацій), створення

й формування сильних учнівських колективів (класних і загальношкільних), залучення учнів до суспільної праці, виховання етичних відчуттів, етичної свідомості, етичних переконань, вчинків і етичної поведінки. Ці два чинники й зумовили коло наукових інтересів і переваг молодого директора школи.

Перша його спроба пера була успішною, а доповідь, з якою він виступив на I з'їзді вчителів Комі АРСР (1956 рік), опублікована в однойменній збірці у вигляді статті під назвою «Про організацію колективу». Понад 50 років її читають з великим інтересом і, на наш погляд, вона, не втратила актуальності. Спираючись на досвід А. С. Макаренка, його ідеї знаходять оригінальне вирішення проблеми створення загальношкільного колективу, який учиться, використовуючи з цією метою інститут чергування кожного класу, починаючи з 5-го, протягом тижня, наділяючи «чергових» відповідними правами й чіткими обов'язками.

За статтею виходять ще чотири, одна з яких «Про педагогічні цілі суспільно-корисної праці школярів» у центральному друці (журнал «Народна освіта» № 3, 1959 р.), а три інші – у республіканському «Про виховання характеру» (Збірка «На допомогу вчителю», Комі АРСР, Сиктивкар, січень 1961 р.), «Про дитяче самоврядування» (Збірка «На допомогу вчителю», Комі АРСР, Сиктивкар, вересень 1961 р.), «Про співвідношення переконання і вправи в етичному вихованні учнів» (Збірка «Педагогічну науку і передову практику в школі», Сиктивкар, 1963 р.).

Читаючи й осмислюючи не тільки названі роботи, а й інші, ми прийшли до висновку, що у своїй практичній діяльності молодий директор школи інтересами своїх учнів, творчими задумами й експериментально – дослідницькими пошуками. Йому властиво бути завжди в гушавині життя своїх учнів (а в майбутньому й студентів), разом з ними працювати й грати в спортивні ігри (волейбол і футбол), ставити й розігрувати на сцені п'єси, ходити в походи, долати себе й обставини тощо.

У професійній діяльності він іде своїм шляхом, підкоряючись лише логіці розуму, здоровому глузду й принципу в ім'я здоров'я своїх учнів і

студентів, завжди спираючись на ініціативу й свободу вибору своїх вихованців – як учнів, так і вчителів, поважаючи їхні інтереси. Йому властива глибока віра в їхні можливості, здібності й творчі сили. Будучи за вдачею оптимістом і носієм нових ідей і намірів, непримиренним супротивником догм, стереотипів, муштри, казенщини, формалізму, у перших публікаціях і у всіх подальших він ніколи не наслідує когось, не звертається до постійного цитування авторитетів, не використовує неохайних прийомів запозичення їхніх думок.

Витоки його розкріпаченого, вільного самостійного педагогічного мислення беруть початок з дитинства та юності, з тих умов, у яких він формувався як особистість. Рання фізична праця, у полі, у домашньому господарстві, постійне спілкування з первісною природою, єднання з її законами, нормами й традиціями сільського життя – все це не могло не позначитися на характері його мислення й світовідчутті, що тяжіє до свободи, самостійності та незалежності думок і поглядів. Тому в професійній і науково-пошуковій діяльності він іде своїм шляхом. У результаті пошуків за п'ять років роботи здобуває й накопичує багатий фактичний матеріал, який і ліг в основу змісту названих публікацій, а потім і в кандидатську дисертацію. Цікаво, що її назва, структура й характер викладу не вписувалися в ті норми й традиції, які склалися й були розповсюджені в ті роки.

Незвичність і нестандартність дисертації на тему: «Переконання і вправа в етичному вихованні учнів» полягали в тому, що в її першому розділі, всупереч правилам, автор викладає дослідно-експериментальний матеріал, накопичений ним за шість років роботи директором, – три роки в Єлецькій середній школі № 16 і три – у середній школі № 4 міста Воркута.

Зміст дослідно-експериментальної роботи в школі № 4 полягав у тому, що вся виховна робота проводилася під безпосереднім керівництвом директора школи за єдиною програмою етичного виховання, яка включала ключові й опорні етичні поняття: патріотизм і відповідальне ставлення до

праці; збереження й примноження суспільного надбання; чесність, правдивість і непримиренність до несправедливості й нечесності; воля й характер; суспільна ініціатива, старанність і порядність. Кожне поняття в усіх класах (з 1-го по 10-ий включно) роз'яснювалося з урахуванням віку учнів, були проведені бесіди, під час яких переконували дітей у необхідності виробляти етичні якості. Після бесід, упродовж 2-3-х тижнів, проводили етичні вправи, як у класі, так і поза його межами. А після вправ підводилися підсумки: на класних зборах класними керівниками, на загальношкільній лінійці – директором.

Робота в такому плані давала прекрасні результати. Комісія Міністерства освіти Комі АРСР, перевіряючи роботу середньої школи № 4 р. Воркути в лютому 1961 року, у якій проводився дослідно-експериментальний пошук, у висловках визнала школу однією з найкращих у республіці, їй було присвоєно звання «Школа республіканського передового досвіду».

У другому розділі дисертації на основі аналізу й оцінок здобутого фактичного матеріалу дисертант створив свою авторську теоретичну концепцію про використання методів переконання, вправи, контролю й оцінювання в етичному вихованні учнів, у їхній єдності й логічній послідовності.

Відомо, як стверджує автор, що людина підлягає широкому впливу, який з навколишнього світу і внутрішнього середовища самого організму.

Школа організовує різнобічну практичну діяльність учня, і ця діяльність виступає як своєрідна форма виховної дії.

Усі наші виховні заходи, а їх незліченна кількість (і прямі, і непрямі), повинні бути приведені в сувору систему й не безладно, а послідовно й цілеспрямовано.

Чи можна впорядкувати цю безліч виховних дій так, щоб вихователь не втратив себе в різного роду заходах і в поточній роботі, а суворо йшов визначеним шляхом виховання людських характерів? Досвід свідчить – так, можна! Для цього треба знайти головну, таку, яка безпосередньо

визначається завданнями формування тих або інших моральних якостей і включає роз'яснення норм і правил моралі, привчає до виконання.

Головною дією в педагогічному плані автор вважає – не тільки передати суму знань про мораль, але й організувати практику вироблення норм поведінки, побуту й діяльності відповідно до плану етичного виховання визначених якостей особи.

Таку дію він назвав безпосередньо цілеспрямованою виховною дією, тому що саме вона дозволяє ефективніше керувати процесом формування етичних якостей особи (виділено автором). Це підтверджує шестирічний експеримент, проведений у двох школах.

Процес безпосередньо цілеспрямованої виховної дії поділяється на етапи відповідно до закономірності взаємодії психофізіологічних властивостей людини з навколишнім середовищем.

На першому етапі дія, на думку дисертанта, виступає за своїм характером як зовнішній вплив, що викликає думки, відчуття, бажання.

На другому етапі, коли думки, відчуття, бажання викликають вчинки, ця дія перетворюється й виступає як воля об'єкта.

На першому етапі повинен використовуватися метод переконання, на другому - метод практичного привчання, метод організації практичної діяльності.

Таким чином, аналіз процесу виховної діяльності дає можливість з нових позицій вичленувати форми дії, визначити серед них у педагогічному плані головну й досліджувати зміст провідної форми.

У третьому розділі дисертації автор аналізує й оцінює створену ним концепцію змісту безпосередньо цілеспрямованої дії. Спираючись на отримані результати, він стверджує, що найбільш ефективне співвідношення методів переконання і вправи забезпечується за умови:

- органічної єдності та взаємопроникнення;
- дотримання послідовності та систематичності. У цьому випадку, метод переконання, як першооснова дії, повинен спричинити метод вправи як

подальший етап дії, а вправа повинна забезпечити систему контролю, підведення підсумків й оцінювання результатів як заключний етап дії;

- взаємозалежності й взаємообумовленості, тобто ефективність методу переконання залежить від ефективності методу вправи і навпаки.

Вимоги, що висуваються до створення умов для підвищення ефективності методу переконання:

- роз'яснювальна робота повинна проходити цікаво, образно, живо, переконливо й впливати не тільки на свідомість, але й на відчуття, емоції вихованця. При роз'ясненні слід висувати яскраві перспективи в якісному зростанні особи й колективу;

- роз'яснювальна робота, що проводиться за обраною темою в плані безпосередньо цілеспрямованої дії (саме в цьому плані, при інших формах дії дотримання цієї умови зовсім необов'язково), повинна проходити приблизно в один час і термін у вікових групах, але з різним змістом та обсягом, ураховуючи особливості віку й ступінь вихованості колективу. Дотримання цієї умови дає можливість уникати малоефективних зусиль класних керівників і підвищити значущість цієї роботи в очах учнів, привернути до неї увагу значної спільності (учителів, учнів, батьків, громадськості), а також колективно обмірковувати план роботи над черговою темою, це полегшує контроль за результатами виховних зусиль.

Батьки повинні знати основні положення бесід, доповідей і перспективу за кожною конкретною темою.

Умови ефективності вправ полягають у тому, щоб;

а) вправи проводилися безпосередньо за бесідою чи доповіддю;

б) тривалість вправ визначалася необхідністю формування стійких навичок, звичок дотримання висунутих моральних норм поведінки, діяльності, ураховуючи, що зайві тривалі терміни притупляють сприймання, інтерес учнів, затримують розвиток перспективних ліній;

в) ретельно продумувати види вправ для колективу й особи, використовуючи при цьому вправи різноманітної практичної діяльності учнів;

г) ефективність вправ залежить від того, наскільки правильно формуються мотиви поведінки й діяльності, і, головним чином, мотиви відповідальності, інтересу й переконаності.

Успішне формування мотивів відповідальності та інтересу залежить від підсумків, що дає можливість, з одного боку, забезпечити стійкішу дію мотиву інтересу, з іншого, – порушити до життя мотив відповідальності, що забезпечує їхню дію в діалектичній єдності.

Комплексне використання основних методів виховання веде до необхідності розробки методики проведення роботи з кожної теми в різні роки навчання, тобто розробки заходів щодо допомоги при проведенні бесід і лекцій, системи й методики вправ, проведення форм контролю, організація змагання і підведення підсумків.

Практична робота з позицій безпосередньо цілеспрямованої дії підвищує ефективність педагогічного керівництва в справі етичного виховання учнів.

У цій статті ми представили теоретико-педагогічні погляди Б. І. Коротяєва, які сформувалися в 50-60-і роки в процесі професійно-педагогічної діяльності в системі шкільної освіти. Осмислюючи їх, не можна не визнати, що більшість з них не втратили своєї актуальності й значення й у наш час, за виключенням хіба що деяких (про цілеспрямовання, про використання п'ятибальної оцінки за поведінку тощо).

Необхідно відзначити, що вірячи в силу безпосередньо цілеспрямованої дії педагога на учня, автор і не підозрював, що він сповідає авторитарну педагогіку прямої й силової дії. На наш погляд, це витрати його молодості, юнацького романтизму й зайвого оптимізму. У пізніших зрілих роботах подібні погляди ним будуть переглянуті.

Література

1. Коротяєв Б. І. Про організацію загальношкільного колективу // У зб.: Матеріали з'їзду вчителів Комі АРСР. – Сиктивкар, 1956. – С. 87–98.
2. Коротяєв Б. І. Про педагогічні цілі суспільно-корисної праці школярів // Народна освіта. – № 3. – 1959 р. – С. 51–52.
3. Коротяєв Б. І. Про виховання характеру // У зб. на допомогу вчителю Комі АРСР. – Сиктивкар, 1961 р. – С. 27–34.
4. Коротяєв Б. І. Про дитяче самоврядування // У зб. на допомогу вчителю Комі АРСР. – Сиктивкар, 1961 р. – С. 34–41.
5. Коротяєв Б. І. До питання співвідношення переконання і вправи в моральному вихованні, що вчать // В сб. Педагогічну науку і передову практику – школі. – Сиктивкар, 1963 р. – С. 104–114.
6. Коротяєв Б. І. Переконання і вправа в етичному вихованні учнів: – автореф. дис. канд. пед. наук. / Б. І. Коротяєв – М., 1964. – 20 с.

In the article extracted and come into a question those works of B. I. Korotyayeva, which are not only interesting but also actual for modern practice of education, and which can find demand for teachers, feel like an innovation and creation.